

## ირინე ბაგაური

### ენობრივ ბანვითარებაზე მოქმედი ფაქტორები და ბილინგვური „მეხსიერება“

#### აბსტრაქტი

წინამდებარე სტატიის მიზანია, რომ მკითხველს გააცნოს ბავშვის და, ასევე, მოზარდის ენობრივ განვითარებაზე მოქმედი ფაქტორები, როგორც არის სოციალური, ბიოლოგიური, კულტურული და ა.შ. სტატიის მეორე ნაწილი შეეხება ბილინგვურ მეხსიერებას და და პირველ და მეორე ენას შორის არსებულ კავშირს, ასევე, განხილულია ერთი ენიდან მეორეზე გადასვლა და ენების შერევის პროცესი. დასკვნით ნაწილში საუბარია „ტრანსლინგვიზმზე“, როგორც მსოფლიო დონის ფენომენზე და სწორედ ტრანსლინგვიზმის კონტექსტშია განხილული მულტილინგვალური მწერლები.

21-ე საუკუნეში ბილინგვიზმი რეალობაა და ჩვენ ამ რეალობის ნაწილს წარმოადგენთ. მსოფლიოს ნახევარი ისედაც ბილინგვალური ან მულტილინგვალურია, ხოლო მსოფლიოს დანარჩენი ნახევარი იმის ფიქრშია, თუ რომელი ენა აირჩიოს მეორე ან მესამე ენად. თუმცა, მრავალენოვანი ადამიანებზე ასეთი მზარდი მოთხოვნების მიუხედავად, ბილინგვიზმი, როგორც მოვლენა, დღესაც განხილვის და დისკუსიის საგანს წარმოადგენს. საკმაოდ ხშირია პროფესიონალების, მასწავლებლების და ფსიქოლოგების მხრიდან რეკომენდაციები ბილინგვიზმის ნეგატიურ შედეგებთან დაკავშირებით.

დღეისათვის ბილინგვიზმი მეტნაკლებად შესწავლილი მოვლენაა; უკანასკნელი ათწლეულების განმავლობაში უამრავი კვლევაა ჩატარებული, რომელთა შედეგებიც არა თუ ბილინგვიზმის ნაკლოვანებაზე, არამედ

მთელ რიგ საკითხებში უპირატესობას ამტკიცებს. თუმცა, გარკვეული შიში საზოგადოებაში მაინც არსებობს. ვიდრე ორი ენის შესწავლას და ორენოვნებას შევხებით, მნიშვნელოვანია, განვიხილოთ თავად ენის ათვისების პროცესთან დაკავშირებული ფაქტორები, რომლებიც უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებენ ბავშვისა და მოზარდის ენობრივი განვითარების პროცესში. მოცემულ სტატიაში წარმოდგენილია ისეთი ფაქტორები, რომლებსაც ერთი შეხედვით კავშირი არ აქვს ენის ათვისებასთან, თუმცა, კვლევების თანახმად, ბავშვის ენობრივი განვითარებისას დიდი მნიშვნელობა აქვს დედის ხასიათს, საცხოვრებელ გარემოს და სქესსაც კი. რაც შეეხება ორი ენის პარალელურ რეჟიმში ათვისებას, აქ ყოველთვის ჩნდება კითხვა, თუ როგორ პოულობს ადგილს ადამიანის თავში ეს ორი ენა. ამ

შემთხვევაში მესხიერება არის ბილინგვური, სტატიაში წარმოდგენილია ბილინგვური მესხიერების გრაფიკული მოდელი. აგრეთვე შევეხებით ბილინგვიზმის თანმდევ პროცესს, რომელიც ენობრივი კოდების გადართვისა და ენების შერევის სახელით არის ცნობილი. ამ კუთხით განხილულია ენების შერევის მიზეზები. ხოლო დასკვნის სახით წარმოდგენილია „ტრანსლინგვიზმი“, როგორც ფენომენი, რომლის დროსაც ადამიანები არათუ საუბრობენ და მეტყველებენ ორ ან სამ ენაზე, არამედ მსოფლიო დონის შედეგებსაც ქმნიან ერთდროულად რამდენიმე ენაზე.

### ***ენობრივი განვითარება და მასზე მოქმედი ფაქტორები***

ენა არ ვითარდება თავისთავად და თავისთვის: იგი დაკავშირებულია ადამიანის/ბავშვის განვითარების ისეთ ასპექტთან, როგორიცაა ფიზიკური, კოგნიტური, ემოციური, სოციალური და კულტურული ასპექტები და უფრო მეტია, ვიდრე გარკვეული სიტყვებისა და გრამატიკული სტრუქტურების ათვისება (ბლუმი, 1998).

ენობრივი განვითარება პირდაპირ კავშირშია კოგნიტურ განვითარებასთან. იმის შესწავლა, თუ როგორ ხდება კონკრეტულ პერიოდში ენობრივი მიღწევები, გაძლევს საშუალებას, რომ განვსაზღვროთ მოცემული საფეხურის კოგნიტური პროცესები (ოუენსი, 1996).

მედიკოსები, განათლების სპეციალისტები და მკვლევრები ბავშვის განვითარების მიმართულებით დიდი ხნის განმავლობაში ამტკიცებენ, რომ ბავშვების მიმართ ცუდად მოპყრობა

იწვევს ენობრივი განვითარების შეფერხებას და ლექსიკურ დეფიციტს. აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებული კვლევები ძირითადად თვისებრივი ხასიათისაა და მიუთითებს იმ შედეგებზე, რომელთაც, შესაძლოა, გამოიწვიონ ადრეულ ასაკში ლექსიკური დეფიციტი. ტიპობრივი განვითარების შემთხვევაში, ბავშვები საკუთარ მშობლიურ ენას ითვისებენ გარკვეულ დროით ჩარჩოში, საკუთარი შინაგანი თვისებების გათვალისწინებით. სწორედ ამ გარკვეულ ასაკობრივ და პროგნოზირებად კანონზომიერებაზე დაკვირვებით ამტკიცებენ მკვლევრები, რომ ბავშვებს, რომლებსაც აღმზრდელები ცუდად ეპყრობიან, აღენიშნებათ ენობრივი შეფერხება. ასევე დამტკიცებულია, რომ დედის გრამატიკულად სრულყოფილი საუბარი პოზიტიურ კორელაციაშია ბავშვის ენობრივ განვითარებასთან (ლეიტმანი, 1984). გავლენა და კავშირები სხვადასხვაგვარი აღმოჩნდა: მაგალითად, დედები, რომლებიც ხშირად იყენებდნენ ბავშვებთან დიახ / არა პასუხის მოლოდინის ტიპის შეკითხვებს (მაგ: არის ეს ყავისფერი ძაღლი?), მათი შვილები გამოირჩეოდნენ დამხმარე ზეპირსიტყვიერი მარაგის უფრო სწრაფად გამდიდრებით. ხოლო დედები, რომლებიც საუბარში ხშირად იყენებდნენ ბრძანებით წინადადებებს ანუ იმპერატივებს (მაგ: წადი, აიღე ის!) – მათი ბავშვები, პირიქით, უფრო ნელა იმდიდრებენ ზეპირსიტყვიერ მარაგს. (ეუპორტი, 1979). ზოგადად, კვლევებში იკვეთებოდა მნიშვნელოვანი ტენდენცია, რომლის მიხედვითაც დედის მიერ გადაცემული სინტაქსური სტრუქტურა მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს ბავშვის მიერ შეძენილ ენობრივ ჩვევებს.

მსგავსი კვლევები ჩატარდა, რომლებიც ფოკუსირებული იყო უშუალოდ სიტყვების ათვისებაზე. გამოიკვია, რომ ბავშვის ლექსიკური მარაგის დონე და სიტყვების ცოდნის დონე პირდაპირ კავშირშია დედის „ლაქლაქზე“ (Huttenlocher, 1991). ამავე კვლევების საფუძველზე დადგინდა, რომ დეპრესიული დედები უფრო მცირე ინტერაქციას ამყარებენ შვილებთან, შესაბამისად, ასეთი დეპრესიული დედების შვილების ლექსიკური მარაგი არის უფრო მწირი, ვიდრე არადეპრესიული დედებისა (ჩინეტი, 2000, კოლერი, 1977, მიურეი, 1996).

ბავშვის მიერ ენის ათვისების პროცესში ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს წარმოადგენს სოციალურ-ეკონომიკური სტატუსის მრავალფეროვნება.

როდესაც მეცნიერები იკვლევდნენ ბავშვების მიმართ ცუდი მოპყრობის ფაქტებს, იგი აუცილებლად იყო კავშირში სოციალურ-ეკონომიკურ სტატუსთან და ცუდი მოპყრობის ფაქტები ძირითადად იკვეთებოდა დაბალი სოციალურ-ეკონომიკური სტატუსის მქონე საზოგადოებრივ ფენებში. ხანგრძლივი დაკვირვების შედეგად გამოიკვეთა ის ფაქტი, რომ სოციალურ-ეკონომიკურ სტატუსს და ოჯახის გარემოს ძალიან დიდი გავლენა ჰქონდა IQ-ს შედეგებზე. აღნიშნული სხვაობები გამოიკვეთა 8 წლის ბავშვებში (მური, 1968). დედების ინტელექტის დონის, ოჯახის სოციალურ-ეკონომიკური დონისა და ბავშვის ლინგვისტურ და კოგნიტურ განვითარებას შორის კავშირი უამრავ კვლევაშია განხილული, სადაც ცალსახად არის მითითებული ეს კავშირები. მაგრამ აღნიშნული კავშირები და გავლენა უფრო აშკარაა

სკოლამდელ ასაკში, შემდეგ კი სკოლაც ერთვება. (ჩარჩი და კატიგბაგი, 1991, ლუსტერი და ღუბოვი, 1992).

მკვლევრებმა დაადგინეს, რომ ბავშვის ლექსიკონი დაახლოებით 13 თვის ასაკიდან იწყებს გამდიდრებას, და უკვე 16 თვისათვის შეადგენს საშუალოდ 10-180 სიტყვას, უკვე 23 თვის ასაკში ეს რიცხვი იზრდება 300 სიტყვამდე (რომი, 1999). საინტერესოა ის ფაქტიც, რომ სქესი, დაბადების რიგითობაც განსაზღვრავს ბავშვის ლექსიკონის განვითარების სიჩქარეს, კვლევებმა აჩვენა, რომ გოგონები უფრო სწრაფად ავითარებენ თავიანთ ლექსიკონს, ვიდრე ბიჭები (ფენსონი, 1994), ასეთი სხვაობა გამოწვეულია იმ ფაქტით, რომ გოგონები უფრო მომწიფებულნი არიან იმავე ასაკის ბიჭებთან შედარებით (ჰოფი, 2001). ზოგიერთ კვლევაში ამტკიცებენ იმ ფაქტსაც, რომ პირველი ბავშვები უპირატესობას ფლობენ ლექსიკონის გამდიდრების პროცესში. ჰოფმა გამოთქვა მოსაზრება, რომ პირველი ბავშვები ერთი-ერთზე კავშირში არიან უფროსებთან (ჰოფი, 2001).

კომპეტენციის მიღწევა ერთზე მეტ ენაში უფრო რთული მისაღწევია და მისი შესწავლა მნიშვნელოვანია, რომ ხდებოდეს, არა მხოლოდ სოციალური მხრიდან ანუ გარედან, არამედ ინდივიდუალურად – ენის შემსწავლელის ჭრილში. ძალიან ბევრი დისკუსია და მსჯელობა მიმდინარეობს მეორე ენის შესწავლასთან მიმართებით, რომლებიც ფოკუსირებულია სწავლების მეთოდოლოგიაზე, თუმცა მცირედ განიხილება ისეთი კონტექსტუალური ფაქტორები, როგორებიც არის ინდივიდუალური, სოციალური და საზოგადოებრივი, რომლებიც ზემოქმე-

დებას ახდენენ სტუდენტის/მოსწავლის სწავლაზე. აღნიშნული სოციალური ფაქტორების განხილვა შესაძლოა მოხდეს ენობრივი, თავად ენის შემსწავლელის და სასწავლო პროცესის პერსპექტივიდან. ასეთი ფაქტორები სხვადასხვაა: მაგალითად, ლინგვისტური დისტანცია ორ ენას შორის (იგულისხმება მშობლიური ენა და მეორე/უცხო ენა), მშობლიური ენის ფლობის დონე, აგრეთვე საზოგადოებრივი დამოკიდებულება შესასწავლი ენის მიმართ. ჩამოთვლილი ფაქტორებიდან ფართო განხილვის საგანს წარმოადგენს ის ფაქტი, თუ როგორ გავლენას ახდენს მშობლიური ენის ცოდნა მეორე ენის ათვისებაზე. ასევე გასათვალისწინებელია სხვა ბიოლოგიური ფაქტორები, როგორც არის სქესი. შედარებით ადრეულ კვლევებში განსჯის საგანს წარმოადგენდა გენდერული სხვაობები სხვადასხვა კოგნიტური და გონებრივი ამოცანის გადაჭრის დროს (ეიგსტი, 1997). ზოგიერთ კვლევაში იკვეთებოდა ქალთა სქესის უპირატესობა სრულყოფილი ზეპირმეტყველების ფონზე. მსგავსი კვლევებიდან შესაძლებელია ზოგადი დასკვნის გამოტანა, რომ ქალები უპირატესობას ფლობენ ვერბალური თვალსაზრისით მამაკაცებთან შედარებით. ასევე, უამრავი კვლევა ეძღვნება პროფესიის არჩევის ფაქტორს მეორე ენის დაუფლების პროცესში. აღსანიშნავია, რომ ენისადმი დამოკიდებულება ტიპური აღმოჩნდა უცხო ენებისა და ჰუმანიტარული მიმართულების სტუდენტებისათვის. მათგან საგრძნობლად განსხვავდებიან ინჟინერიის, კომპიუტერული მეცნიერებებისა და მათემატიკის მიმართულების სტუდენტები. მნიშვნელოვანია

აგრეთვე ის ფაქტიც, თუ სწავლების როგორ სტილს ირჩევს ინდივიდი, რადგან სწავლა – ეს არის შინაგანი პროცესი და იგი განსხვავებულია თითოეული ინდივიდისთვის.

### *ბილინგური მეხსიერება. იერარქიული მოდელი*

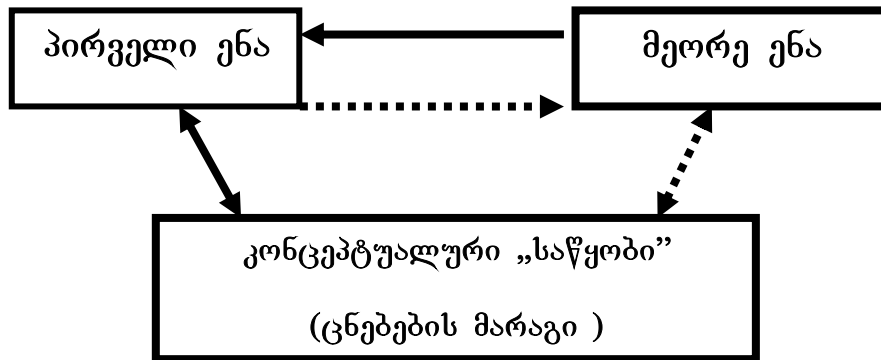
საინტერესოა, თუ როგორ ინახავენ ბილინგვალები საკუთარ ენობრივ ინფორმაციას? მათი ენობრივი სისტემა წარმოდგენილია ერთ თუ ორ ენობრივ სისტემაში?

ბილინგვიზმთან და ტვინთან დაკავშირებით ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია ლატერალიზაცია (პარადისი, 2004). მემარჯვენეთა უმრავლესობა ენის პროცესირებას ტვინის მარცხენა ნაწილით ახდენს. (ვაიდი, 2002). მნიშვნელოვანია, რამდენად განსხვავდებიან ბილინგვალები ენის ტვინის მარცხენა ნაწილში ლატერალიზაციის თვალსაზრისით? ვაიდმა და ჰულმა (2001) ამ სფეროში ჩატარებული კვლევების მეტაანალიზის შედეგად დაასკვნეს, რომ მონოლინგვალებში ლატერალიზაცია ხდება მარცხნივ, ხოლო ბილინგვალებში – ორივე მხარეს, განსაკუთრებით კი ადრეული ბილინგვიზმის შემთხვევაში. კიმმა და მისმა კოლეგებმაც (1997) აღმოაჩინეს განსხვავება ადრეულ (სამ წლამდე) და გვიანდელ ბილინგვალებს შორის. ადრეული ბილინგვალების ტვინში ორი ენა განთავსებულია ცალცალკე, მაგრამ ერთმანეთზე გადამხვედრად და ტვინის გარკვეული უჯრედები გამოიყენება ორივე ენისთვის, ხოლო გვიანდელი ბილინგვალების ტვინში ორი ენა უფრო მეტად არის

განცალკევებული ერთმანეთისგან. (ბეიკერი, 2010).  
 ასევე მნიშვნელოვანია, რომ თვალსაჩინო გახდეს ბილინგუური

მეხსიერების მოდელი, რომელიც ხშირად არის ბილინგვიზმთან დაკავშირებული მითების საფუძველი.

**გრაფიკული ნახაზი:** იერარქიული ბილინგუური მოდელი კროლისა და სტიუარტის მიხედვით, 1994.



აღნიშნული საკითხების შედარებით მარტივად წარმოსადგენად, განვიხილოთ ასეთი მაგალითი: წარმოვიდგინოთ კავშირი სიტყვებს შორის „Love“ და „სიყვარული“ ქართულენოვანი ადამიანისთვის. სიტყვა „სიყვარული“ მისთვის ასოცირდება ყველაფერთან, რაც უყვარს (მაგ: მე მიყვარს ჩემი კომპიუტერი), ხოლო სიტყვა „Love“ გამოიყენება უფრო რომანტიკული დანიშნულებით, ცოლთან ან შეყვარებულთან მიმართებაში. (მაგ: მე მიყვარს ჩემი ცოლი). ბილინგუურ მეხსიერებაში მნიშვნელოვანია აგრეთვე ის ფაქტი, თუ როგორ ხდება ორ ენაში სიტყვების ინტეგრაცია/განცალკევება. ბილინგუური მეხსიერება აღქმულია, როგორც განცალკევებული, მაგრამ ურთიერთკავშირში არსებული ორი ლექსიკონის ერთიანობა. ჩვენ მიერ წარმოდგენილი გრაფიკული ნახაზი წარმოადგენს სწორედ აღნიშნულს. მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ ეს ორი განცალკევებული ლექსიკონი ერთმან-

ეთთან დაკავშირებულია განსხვავებული შემადგენელი ისრებით, რომლებიც აგრეთვე უკავშირდება ძირითად კონცეპტუალურ „საცავს“. მეორე ენის ლექსიკონი პირველი ენის ლექსიკონს უკავშირდება ძლიერი ისრით, ხოლო პირველიდან მეორისკენ მიმართული ისარი არის წყვეტილი, ანუ შესუსტებული. სავარაუდოდ, სწორედ ამ ხაზებში აისახება ის წესი, მიმდევრობა, რომლის მიხედვითაც ხდება მეორე ენის ათვისება. ამგვარად, როდესაც მეორე ენის შემსწავლელი მეორე ენაში სწავლობს ახალ სიტყვას, ეს ახალი სიტყვა ყოველთვის ასოცირდება პირველ ენაში არსებულ სიტყვასთან. მაგალითად, როდესაც ქართულენოვანი მოსწავლე სწავლობს ახალ ლექსიკურ ერთეულს ინგლისურში „House“, იგი ამ ცნების ასოცირებას მოახდენს ქართულში არსებულ შესატყვისთან, შესაბამისად „House“ ძლიერი ხაზით დაუკავშირდება ქართულ „სახლს“. მოცემული სტრუქტურის მიხედვით ჩანს,

რომ მეორე ენაში არსებული ცნებები დაქვემდებარებულია პირველ ენაში არსებულ ცნებებზე (ჰერედია, 1996).

ბილინგვალები იშვიათად თარგმნიან პირველი ენიდან მეორე ენაზე, ამიტომ არის პირველი ენიდან გამომავალი ხაზი უფრო სუსტი და წყვეტილი. მეორე ენის შესწავლისას ძირითადად ხდება ისეთი სიტყვების შესწავლა, რომლებიც პირველი ენის ლექსიკონში უკვე არსებობს, ანუ, მარტივად რომ ვთქვათ, მეორე ენაში არსებული ლექსიკური მარაგი დამოკიდებულია პირველ ენაში არსებულ მარაგზე, ხოლო პირიქით თითქმის არ ხდება, სწორედ ეს დამოკიდებულება არის გამოხატული ძლიერი და სუსტი ისრებით. გარდა ორ ენაში არსებული ლექსიკონებისა, ბილინგვური მეხსიერება შედგება კიდევ ერთი კომპონენტისგან, რომელსაც შეგვიძლია ვუწოდოთ კონცეპტუალური „საცავი“, ან ცნებების მარაგი, სადაც მოთავსებულია აბსტრაქტული რეპრეზენტაციები სამყაროს შესახებ. აღნიშნული კონცეპტუალური „საცავი“ დაკავშირებულია ორივე ენის ლექსიკურ მარაგთან, თუმცა კავშირი პირველ ენასთან არის უფრო ძლიერი და მყარი მეორე ენასთან შედარებით, რაც დამაკავშირებელი ისრებიდანაც ნათლად ჩანს. ლოგიკური მსჯელობიდან გამომდინარე, ცხადია, რომ თარგმანის შემთხვევაში, ბილინგვალი უფრო სწრაფად გადათარგმნის მეორე ენიდან პირველ ენაზე, მაგ: (house - სახლი), ვიდრე პირიქით.

მნიშვნელოვანია იმ გარემოების გათვალისწინება, რომ განხილული მოდელი და წარმოდგენილი სუსტი და ძლიერი შემაერთებელი ისრები იცვლება, როდესაც საუბარია დაბალანსებული, ანუ სრულყოფილი ბილინგვალის

მეხსიერებაზე. ასეთ დროს თარგმნის პროცესი ერთი ენიდან მეორეზე და პირიქით არ განსხვავდება და კონცეპტუალურ „საცავთანაც“ ორივე ენის ლექსიკონი ერთნაირად არის დაკავშირებული. გარდა ამისა, პირველი და მეორე ენა არ უნდა გავიგოთ, როგორც აუცილებლად მშობლიური და უცხო ენა, შესაძლოა, რომ პირველი ენა იყოს დომინანტური ენა, ხოლო მეორე, თუნდაც მშობლიური, მაგრამ ნაკლებად დომინანტური (ჰერედია, 1996).

### *ერთი ენიდან მეორეზე გადასვლა და ენების შერევა*

ბილინგვიზმსა და ორ ენას შორის საზღვრებისა და კავშირების დადგენისას, მნიშვნელოვანია კიდევ ერთი საკითხის გაანალიზება და ფართო საზოგადოებისათვის წარმოდგენა. ეს მოვლენა ცნობილია ენებს შორის გადართვებისა და ენების შერევის სახელით. ასევე შეგვიძლია გამოვიყენოთ ტერმინები „კოდური გადართვა და „კოდური არევა“.

ლინგვისტურ მრავალფეროვნებაში ტერმინი კოდი ბუნებრივად და კონცეპტუალურად ასოცირდება კონკრეტულ ენასთან ან დიალექტთან. რომეინი აღნიშნავდა: „მე გამოვიყენებ ტერმინ „კოდს“, რომელიც შეეხება არა მხოლოდ რომელიმე განსხვავებულ ენას, არამედ ცალკეულ ენებს შიგნით არსებულ სახესხვაობებს და განსხვავებულ სტილებს (რომეინი, 1995). ლინგვისტური თვალსაზრისით, ბევრი მკვლევარი არ ითვალისწინებს მოცემულ განმარტებას კოდთან დაკავშირებით. ლინგვისტური „კოდი“ შეიძლება აღნიშნავდეს არა კონკრეტულ ენას, არამედ ვერბალურ კომპონენტს,

რომელიც შეიძლება იყოს უფრო პატარა, ვიდრე მორფემა, ან ისეთი კომპლექსური, როგორც მთლიანად ენობრივი სისტემა.

ბილინგვიზმის განხილვისას ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი, რასაც ხშირად აყენებენ მშობლები და მასწავლებლები, არის ბავშვის მიერ ორი ენის ერთმანეთში არევა. „ჰინგლისური“ (ჰინდი და ინგლისური), „ესპინგლისური“ (ესპანური და ინგლისური), „ტეხ-მესი“ (ტეხასური და მექსიკური) და „უელინგლისური“ (უელსური და ინგლისური) ხშირად გამოიყენება ფრაზებად ბავშვების მიერ ენის არევის ხაზგასასმელად. თუმცა, აღსანიშნავია, რომ ენების არევა თუ ერთი ენიდან მეორეზე გადართვა შესაძლებელია გარკვეულ სიტუაციებში მისაღები და ნორმალური იყოს. აღსანიშნავია, რომ მონოლინგვალებს უარყოფითი დამოკიდებულება აქვთ ერთი ენიდან მეორე ენაზე გადართვის პროცესისადმი და ისინი ამას აღიქვამენ ნაკლად და ორივე ენის არცოდნად. არც ბილინგვალები აღიქვამენ ბოლომდე პოზიტიურად ამ პროცესს და ხშირად ბოდიშსაც იხდიან ერთი ენიდან მეორე ენაზე გადასვლისთვის, თუმცა აღსანიშნავია, რომ ენების გადართვა არის მნიშვნელოვანი ლინგვისტური ინსტრუმენტი. ეს პროცესი არ არის შემთხვევითი და გააზრებული და ლოგიკური აზროვნების შედეგია. ბილინგვალისთვის ერთ-ერთი ენაა მთავარი ენა, რომელზეც სწორად აგებს გრამატიკულ კონსტრუქციებს თუ წინადადების წყობას; ამ ენას მატრიცულ ენასაც უწოდებენ. ძალიან ცოტა ბილინგვალი ახერხებს ორი ენის განცალკევებით გამოყენებას, ხოლო თუ რა გზებით ხდება ენების არევა, ძალიან

რთული და განსხვავებულია. გროსენმა (1992) გამოიყენა „მონოლინგვიზური რეჟიმი“ (როცა ბილინგვალი იყენებს ერთ ენას მონოლინგვალ თანამოსაუბრესთან) და „ბილინგვიზური რეჟიმი“ (როცა ბილინგვალი არის ბილინგვალების გარემოცვაში და შეუძლია ერთი ენიდან მეორე ენაზე გადართვა). „მონოლინგვიზური რეჟიმის“ დროსაც კი ბილინგვალები ხშირად გადაერთვებიან მეორე ენაზე წინასწარი განზრახვის გარეშე. ერთი ენიდან მეორე ენაზე გადართვას განაპირობებს ენობრივი უნარი, არსებული სიტუაცია და კონტექსტი, მოსაუბრესთან არსებული ურთიერთობები და მოსაუბრეთა სტატუსი (ბეიკერი, 2010), შესაბამისად, ენობრივი კოდების შეცვლა არ არის მხოლოდ ლინგვისტური საკითხი, არამედ ასახავს მნიშვნელოვან სოციალურ ურთიერთობებსა და ძალაუფლების გადანაწილების პროცესს.

### **დასკვნა /დისკუსია.**

დასკვნის სახით წარმოგიდგინთ „ტრანსლინგვიზმის ფენომენს და მასთან დაკავშირებულ მაგალითებს, რომელიც ცალსახად მიუთითებს ბი/მულტილინგვიზმის უპირატესობაზე. მსოფლიოში არსებობენ შემოქმედები, რომლებსაც აქვთ უნარი, დაწერონ ნაწარმოებები ერთზე მეტ ენაზე. ისინი შეიძლება ჩაითვალოს მსოფლიო ლიტერატურის საოცრებებად. ასეთ შემოქმედებს ძალუძთ, რომ საკუთარი შემოქმედება გამოხატონ მრავალფეროვანი ვერბალური სისტემის საშუალებით, ისინი თავისუფლები არიან იმ კულტურისა და თვითმყოფადობისაგან, რომელიც მათ კულტურაში თავისთავად ძევს. საკითხის თვალსაჩინოებისათვის,

წარმოვიდგენთ მსოფლიო დონის შემოქმედებს.

**ჯონ მილტონზე** (მე-17 საუკუნე, ინგლისი) ამბობდნენ, რომ სანამ მხედველობას დაკარგავდა, მას ევროპისთვის ხელმისაწვდომი ყველა წიგნი წაუკითხავს ყველა ენაზე რაც კი გამოცემულა იმ ეპოქაში. ჩვენთვის ასევე ცნობილია, რომ ის წერდა არა მხოლოდ ინგლისურად, არამედ ლათინურად, ბერძნულად და ებრაულ ენაზეც. „რაც 12 წლის გავხდი, მერე არ მახსოვს შუაღამემდე დავწოლილიყავი ლოგინში, ერთთავად ვმეცადინებოდი“... ასეთი ბეჯითი მეცადინეობისა და განსაკუთრებული ლინგვისტური ნიჭის წყალობით მან პატარაობაშივე სრულყოფილად შეისწავლა ლათინური და ბერძნული, ხოლო ცოტა ხნის შემდეგ - ფრანგული, იტალიური, ებრაული, ქალდეური და სირიული. მას მოიხსენიებენ, როგორც უდიდეს ინგლისელ ავტორსა და პოლემიკოსს.

**ვლადიმერ ნაბოკოვი** რუსი - ამერიკელი მწერალი, მოღვაწეობდა 1899-1977 წლებში, პირველი ნაწარმოებები დაწერა რუსულად, თუმცა საყოველთაო აღიარება, როგორც პროზაიკოსს, ინგლისურ ენაზე დაწერილმა რომანებმა მოუტანა. ნაბოკოვის საყოველთაოდ ცნობილი ნამუშევარი ინგლისურ ენაზე არის „ლოლიტა“ (1955), კრიტიკოსები ხშირად უწოდებენ ამ რომანს მე-20 საუკუნის უმნიშვნელოვანეს ნაწარმოებს. არისტოკრატიულ ოჯახში დაბადებულმა ნაბოკოვმა რუსეთში გაატარა ბავშვობა და ყრმობა, ოჯახის წევრები რუსულად, ფრანგულად და ინგლისურად საუბრობდნენ, ამიტომ იგი ბავშვობიდან მიეჩვია სამ ენაზე მეტყველებას. წარმატების მიღწევაში

ბილმულტილინგვიზმს მისთვის ხელი ნამდვილად არ შეუშლია.

შეუძლებელია, რომ ტრანსლინგვიზმის კონტექსტში არ განვიხილოთ ცნობილი ირლანდიელი მწერალი, პოეტი და დრამატურგი, **სამუელ ბეკეტი** (1906-1989), რომელიც პარალელურ რეჟიმში ქმნიდა შედეგებს ფრანგულ და ინგლისურ ენაზე. ბეკეტის სავიზიტო ბარათია 1952 წელს დაწერილი პიესა „გოდოს მოლოდინში“. 1969 წელს ბეკეტი ნობელის პრემიას იღებს ლიტერატურაში.

ინგლისელი მწერალი და ინგლისური ლიტერატურის კლასიკოსი **ჯოზეფ კონრადი** (1857-1924) წარმოშობით პოლონელი იყო, თუმცა, პოლონურის გარდა, თავისუფლად ფლობდა ინგლისურ, ფრანგულ და რუსულ ენებს.

გადმოვინაცვლოთ საქართველოში და გავიხსენოთ სახელგანთქმული პოეტი **იეთიმ გურჯი** (1875-1940), რომელიც იყო სახალხო მეღექსე და ლოტბარი, ძველი თბილისის აშუღური პოეზიის საუკეთესო წარმომადგენელი. იეთიმ გურჯი ლექსებს თხზავდა ქართულ, სომხურ და აზერბაიჯანულ ენებზე.

საქართველოში მოღვაწეობდა ეთნიკურად სომეხი პოეტი და მეღექსე **საიათნოვა** (1712-1795); ის განთქმული იყო თავისი ლექსებით და კამანჩეზე დაკვრით. საიათნოვა გახლდათ ერეკლე II-ის კარის მუსიკოსი და მომღერალი. დღემდე მოღწეულია საიათნოვას შექმნილი დაახლოებით 200 სიმღერა, თუმცა მას ათასობით სიმღერა უნდა ჰქონოდა შექმნილი. მისი სიმღერების უმრავლესობა ქართულ, სომხურ და სპარსულ ენებზეა შექმნილი.

გლობალური სამყარო შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ, როგორც ენათა სამყარო. თუმცა ენის მნიშვნელობა



ყველასთვის ერთნაირი არ არის. თუ ენას განვიხილავთ, როგორც კომუნიკაციის საშუალებას, რომელიც გამოიყენება ტელეფონის, ინტერნეტის, ვიდეო კონფერენციებისთვის, მაშინ ენობრივი მრავალფეროვნება აქტუალურობას კარგავს, რადგან ენის, როგორც კომუნიკაციის საშუალებად წარმოდგენილია ერთეული გლობალური ენები. მაგრამ თუ ენას წარმოვიდგენთ, როგორც სპეციფიკურ სისტემას, რომლის საშუალებითაც ხდება კულტურის გადმოცემა, ცხოვრების ასახვა, მაშინ ენა უფრო მეტ დატვირთვას იძენს. ზოგიერთი მკვლევარი ვარაუდოს, რომ მსოფლიოში გავრცელებული 6000 ენიდან 21 საუკუნეში ნახევარი ვერ გადარჩება (ანდერჰილი, 2009). ასეთი პროგნოზების გამო ლინგვისტიკაში ტერმინიც კი დამკვიდრდა რომელიც „ეკოლინგვისტიკის“ სახელით არის ცნობილი, მართლაც თუ მეცნიერები ზრუნავენ გარკვეულ მცენარეთა და ცხოველთა ჯიშების გადარჩენაზე, რატომ არ შეიძლება, რომ ენების ხელშეწყობა მოხდეს. მრავალენოვნება არის ძალა და რესურსი. ამიტომ მშობლებს

და მასწავლებლებს არ უნდა ეშინოდეთ მრავალენოვანი განათლების, თუნდაც ჩვენ მიერ ჩამოთვლილი მწერლების მაგალითიდანაც კარგად ჩანს, რომ ორ და მეტ ენაზე განათლება არა თუ ზღუდავს ენის შემსწავლელს, არამედ მრავალმხრივ ავითარებს და უმდიდრებს მსოფლმხედველობას.

ზემოთ განხილული საკითხების განხილვა კიდევ ერთხელ მიუთითებს იმ ფაქტზე, რომ ენა ზოგადად ურთულესი ფენომენია და ენის ათვისება და შესწავლა უფრო მეტია, ვიდრე მხოლოდ სიტყვების და წინადადებების დასწავლა. ენობრივ განვითარებასთან დაკავშირებული სხვადასხვა სოციალური, ბიოლოგიური და ინდივიდუალური ფაქტორების განხილვა მნიშვნელოვანია, რადგან როდესაც ადგილი აქვს მოსწავლის ან ინდივიდის შეფერხებას ენობრივი თვალსაზრისით, მიზეზები ვეძიოთ ჩამოთვლილ ფაქტორებში, გავითვალისწინოთ ბილინგვური მესხიერების თავისებურებანი და ლინგვისტური დარღვევების მიზეზად არ აღვიქვათ მხოლოდ ბილინგვიზმი.

## ლიტერატურა

- ანდერჰილი, 2009 – Underhill, J.W. Humboldt, worldview and language.
- ბეიკერი, 2010 – კ. ბეიკერი, ბილინგვიზმისა და ბილინგვური განათლების საფუძვლები. „სამოქალაქო ინტეგრაციისა და ეროვნებათშორისი ურთიერთობების ცენტრის 2010 წლის ქართული ვერსიის გამოცემა.
- გლეიტმანი, 1984 – Gleitman, L., Newport, M., & Gleitman, H. (1984). The current status of the motherese hypothesis. *Journal of Child Language* 11, 43-79.
- ენდრიუ, 2008 – Andreou, G., Andreou, E., Vlachos, P. (2008), Individual Differences in Second Language Learning among University Students. In : *Language Development: Learning and Disorders*. 2008, pp.145-162.
- ეიგსტი, 2008 – Child Maltreatment: Effectson Gramatical and Lexical Aspects of Language acquisition. In: *Language Development: Learning and Disorders*. 2008, pp.99-117.

- კელმანი, 2003 – Kellman, S.G., Switching languages: translingual writers reflect on their craft.
- ოუენსი, 1996 – Owens, R. 1996. *Language Development*. USA: Macmillan
- ჰერედია, 1996 – Heredia , R.R. Bilingual Memory: A Re-Revised Version of the Hierarchical Model of Bilingual Memory; [www.wikipedia.org](http://www.wikipedia.org) <<http://www.wikipedia.org>>
- ჰოფი-გინსბერგი, 1991 – Hoff-Ginsberg, E. 1991. Mother-child conversation in different social classes and communicative settings. *Child development*, 62(4), 782-96.

*Irina Bagauri*

## **Bilingual Memory and Factors, which Influence the Language Development Processes**

### **ABSTRACT**

**The present article aims to introduce to the readers social, biological, cultural and other factors, which influence child's and adult's language development. The second part of the article describes the issue of „Bilingual Memory” and the relationship between first and second languages in this context. The issue of „code-switching” and „code-mixing” processes is analysed in the third part of the article. The final part of the article is devoted to the worldwide phenomenon „Translingualism”. The multilingual writers are presented and discussed in the context of „Translingualism” in this part of the article.**